

Recensions

A. TOURAINE

¿Qué es la democracia?

Madrid: Temas de Hoy, 1994

Alain Touraine reprèn la reflexió final de la seva obra anterior, *Crítica de la modernidad*, i ens ofereix una brillant dissertació sobre la democràcia i les causes de la seva creixent debilitació en els nostres dies.

Si ens atenim a la guia de lectura que el propi autor proposa, tant la tercera part de l'obra com la conclusió final recullen les seves idees principals. Segons Touraine, les amenaces totalitaristes que han impregnat el nostre segle XX, han provocat que el concepte «democràcia» quedi reduït a un simple conjunt de garanties contra l'arbitrarietat política. Touraine reivindica la necessitat de dotar la democràcia d'un contingut positiu que vagi més enllà de les institucions i els simples procediments i que englobi aquells judicis morals, com la igualtat i la justícia, als quals l'ésser humà s'ha vist forçat a renunciar. És aquesta manca actual d'una democràcia voluntarista, la qual s'expressa mitjançant el *laisser-faire* del seu funcionament, la causant de l'afèbliment de les conviccions democràtiques.

Touraine constata que el món actual presenta dues divisions: d'una banda, la instrumentalitat del mercat i del món tècnic i, de l'altra, l'univers segmentat de les identitats nacionals, religioses i culturals. Tant el multiculturalisme radical com l'universalisme de la raó (*l'one best way*

taylorista) impossibiliten la creació d'un ordre social i polític democràtic.

La democràcia s'ha de definir no pas pel grau de consens o participació que assoleix, sinó per la capacitat de permetre als individus conjujar (en la seva acció) l'univers globalitzat del mercat amb la particularitat de les identitats personals i col·lectives. L'esperit democràtic ha de fonamentar-se en la consciència de la interdependència de la unitat i la diversitat. És per això que el fonament de la democràcia no cal cercar-lo en les institucions, sinó en la cultura democràtica, l'estudi de la qual Touraine considera de primordial importància.

Touraine manifesta que el desenvolupament del mercat és positiu, ja que permet satisfer unes demandes diversificades i canviants, al marge del control del poder estatal. Malgrat l'aparent constatació que les portes del consum i dels mitjans de comunicació de massa estan obertes, fins i tot als grups més desvalguts, l'autor emfatitza en el fet que la lògica del liberalisme pur no garanteix la integració de les diferències i acaba exclouent una part important dels marginals. El problema no rau en la societat de consum en si, sinó en la naturalesa de les seves ofertes actuals —de les quals se'n deriven les demandes—, que atorguen prioritat

als objectes sobre les relacions socials. Cal procurar que les eleccions actuals de béns individuals es transformin en demandes socials que qüestionin l'estatu quo actual. Correspon a l'educació la tasca de desenvolupar la creativitat personal i el reconeixement de l'altre com a subjecte.

La primera part del llibre ens ofereix un apropament analític al concepte de democràcia, a partir d'una minuciosa dissecció de les seves tres dimensions. És precís, primerament, que la democràcia garanteixi la limitació de l'Estat en nom dels drets fonamentals; en segon lloc, que els individus se sentin ciutadans amb consciència de pertinença i ganes de participar en la construcció d'una vida col·lectiva i, com a darrer requisit, que la representativitat social dels dirigents polítics estigui assegurada. És, per tant, la interdependència entre Estat, societat civil i societat política allò que constitueix la democràcia. Malauradament, aquests principis només susciten indiferència o rebuig, ja que avui dia l'universalisme és un reflex de la ideologia de les nacions dominants, el terme «ciutadania» està carregat d'ambigüitat i la representativitat dels interessos de la majoria només engloba l'àmplia classe mitjana. El paper del sistema polític com a mediador entre l'Estat i la societat civil s'està afeblint. Bona part de les demandes socials utilitzen mecanismes d'expressió que prescindixen de l'oferta de partits polítics (com ara associacions, ONG, moviments socials i culturals que defensen els interessos de les minories oprimides o excloses, etc.), i és així com l'acció democràtica es refugia al marge de les institucions oficials. La classe política és arrossegada cada cop més per les responsabilitats de l'Estat i l'economia internacional, de manera que s'aïlla de la societat i ignora les demandes privades. Els actors socials i els actors polítics ja no estan vinculats els uns amb els altres.

L'alternativa a la incapacitat que té el sistema polític actual per representar els

interessos bàsics socials, a les societats de complexitat creixent, ja fou contemplada per Schmitter (1974) a la seva obra *Still the Century of Corporatism*, i continua plenament vigent entre els sociòlegs i els científics europeus i americans. Segons aquests autors, les limitacions del sistema pluralista van deixant pas, de manera gradual, a formes d'intermediació d'interessos de caràcter corporatiu que coexisteixen amb ell. Apareix el «neocorporatisme» com a nova forma d'eliminar el conflicte obert, a partir de l'establiment de múltiples relacions de cooperació i de mútua interacció entre els grups d'interessos (externs i desvinculats dels mecanismes de representació pluralista) i l'Estat.

A la segona part de l'obra, Touraine fa un breu recorregut per la història de l'esperit democràtic modern. La seva formació parteix del liberalisme del segle XIX, caracteritzat per una voluntat explícita d'evitar els excessos de la sobirania popular, és a dir, la dictadura de la majoria. A les acaballes del segle XIX les reivindicacions obreres, a conseqüència de la nova industrialització, deixen pas a les socialdemocràcies i a la correspondència consegüent entre interessos socials i programes de govern. No pot parlar-se d'una eliminació dels ideals liberals, però sí que la realitat històrica proporciona, per primera vegada, un sentit polític a la justícia social. El repàs conclou amb la democràcia d'avui —a les societats posindustrials que Touraine tan bé coneix— integrada per un espai polític fragmentat i degradat, totalment sotmès a les exigències del mercat mundial, mancat d'objectius i aliè a unes necessitats dels individus que ja han deixat de girar exclusivament al voltant de les relacions de treball.

Touraine conclou l'obra amb una reflexió sobre quines són les relacions entre democràcia i desenvolupament, partint de la premissa que, a llarg termini, el progrés és la conseqüència i no la causa de la democràcia. Tot i així, l'autor reconeix que els països de modernització exògena

(sotmesos a un agent estranger) no poden permetre's el luxe de constituir un sistema polític pluralista i que, ben sovint, el moment del *take-off* ha fet necessària una dictadura provisional —ja sigui a mans de la burgesia capitalista o bé de l'Estat socialista— que assolís la velocitat de desenvolupament adequada i fes possible la introducció de la democràcia, la qual esdevé condició sine qua non per al progrés endogen posterior.

Aquesta visió de Touraine coincideix totalment amb la dels sociòlegs d'Amèrica Llatina¹, els quals propugnen que cal assolir el desenvolupament no només en termes econòmics, sinó també socials i polítics (control polític a mans de l'Estat nacional, participació política de la massa de la població, etc.) si es pretén superar la dependència estructural vers els països rics. Si, contràriament, es comet l'error de reduir la modernització a la fal·làcia d'endinsar-se dins el mercat internacional i no es transcendeix la dimensió econòmica, lluny d'induir el desenvolupament endogen, es contribuirà a reforçar més encara la relació dialèctica entre països rics i pobres (l'endarreriment dels països subdesenvolupats és un requisit per tal que existeixi progrés en els desenvolupats).

L'autor vol evitar caure en un racionalisme extrem i obviar l'esperit democràtic que ha acompanyat moltes lluites d'alliberament nacional o moviments obrers, malgrat que s'hagin acabat transformant en dictadures repressives. De la mateixa manera, tampoc no podem condemnar tots els moviments d'inspiració religiosa i equiparar-los sistemàticament a l'integrisme, ja que n'hi ha molts que també són formes d'apel·lació democràtica i cal reconèixer-los com a tals.

Tal i com Touraine ja ha exposat anteriorment, tot i que l'economia de mercat és un requisit indispensable per a la

democràcia política, per si sola, no la garanteix. És per aquest motiu que la caiguda dels règims comunistes i de les dictadures militars, no implica automàticament un triomf de la democràcia. Ben sovint, aquests països —Polònia i Hongria en són una clara excepció— es limiten a incorporar liberalisme econòmic i a deixar de banda el polític, la qual cosa contribueix a agreujar encara més la situació. Aquesta incapacitat de construir un sistema d'integració, comporta que una part del món corri el perill de malmetre's enmig de guerres civils, lluites ètniques i conflictes entre nacionalitats.

Els països amb tradició democràtica també es troben en una situació ben crítica. La impotència del sistema polític per gestionar el canvi, pot provocar desd'apel·lacions a líders antidemocràtics fins a crisis de participació democràtica i exclusions en comunitats restringides o guetos. En el cas dels països en vies de desenvolupament, el risc de rebutjar la democràcia i entregar-se a autoritarismes és encara més greu, com a reacció a una modernització que destrueix les formes tradicionals de vida.

Un cop desglossat el contingut de l'obra, no hi ha dubte que ens trobem davant una esplèndida i ambiciosa reconstrucció de l'espai polític del moment. Touraine proporciona al lector una eina eficaç per comprendre l'estat actual del món i la direcció que ha de prendre, per tal de superar aquesta crisi. Tot això, l'autor ho aconsegueix sabent conjugar l'abstracció que requereix un assaig d'aquestes pretensions, amb un gran nombre de referències a la situació particular de bona part de les societats integrants del món d'avui.

La concepció de la democràcia plantejada per Touraine ens ofereix la clau per poder resoldre els nous dilemes del present.

1. SOLÉ, C. (1976). *Modernització: un anàlisi sociològic*. Barcelona: Península.

El futur de la recent creada Unió Europea, sense anar més lluny, no pot prescindir de les tensions derivades de la construcció de la nova nacionalitat europea, a conseqüència de l'afebliment de la sobirania de l'Estat nacional europeu. Una vegada més, esdevé primordial aplicar la tesi de Touraine i aconseguir reforçar la diversificació dels sistemes polítics nacionals, com a contrapès a una Europa que posseeix instruments de sobirania.

La proliferació creixent dels corrents migratoris vers els països avançats origina conflictes, dia rere dia. Certament, les nostres democràcies no estan capacitades per integrar aquests immigrants. La solució a aquest problema dista de ser a prop i més encara quan continuen sent utilitzats com a «caps de turc», per tal de desviar l'atenció vers els vertaders problemes.

A part del rebuig a què es veuen exposats, la seva voluntat d'incorporació a la societat passa per escollir entre l'assimilació i la pèrdua d'identitat o bé el gueto i la contracultura. La integració només serà possible quan la seva diferència sigui compatible amb la pertinença a una societat comú.

Així doncs, aquesta obra evidencia la pèrdua de les conviccions democràtiques i com urgeix que les nostres societats arribin a fer-les renèixer. Touraine, tal com ell mateix menciona de manera anecdòtica, troba en la seva França natal, un exponent fidedigne del centralisme democràtic i burocràtic que ell tan denuncia i que contribueix a ofegar l'acció autònoma dels actors socials i culturals.

Sònia Parella Rubio

Bibliografia consultada

- SOLÉ, C. (1976). *Modernización: un análisis sociológico*. Barcelona: Península.
- «Neocorporatisme i pluralisme en les societats democràtiques: un debat obert». A *Papers 24*. Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.